

Restaurarea portretului Prințesei Mary Stuart și a lui Wilhelm al II-lea, Prinț de Orania

Fruzsina Bencze

Autoarea a beneficiat în anul universitar 2013/2014 de o bursă de studiu Erasmus la Universitatea de Arte Plastice din Budapesta, Departamentul de Restaurare, unde a primit ca sarcină restaurarea unei picturi în tehnica ulei pe pânză, ce reprezintă portretul Prințesei Mary Stuart și a lui Wilhelm al II-lea, Prinț de Orania¹ (foto 1). Pictura este o reproducere a tabloului realizat de Van Dyck în anul 1641. Pictorul și data exactă a realizării reproducerii este necunoscută, se presupune că s-a realizat la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX în cadrul Academiei „Magyar Képzőművészeti Főiskola” (Academia Maghiară de Arte Plastice) fiind probabil lucrarea unui profesor sau student. Lucrarea face parte din colecția de picturi a universității, având dimensiunea de 182x142,5 cm, iar rama dimensiunea de 192,5x153 cm.

Istoricul și descrierea lucrării

Colecția universității constă în lucrări de pictură și reproduceri ale foștilor elevi ai școlii. Înființarea colecției a început în anii 1890 și a dăruit până în jurul anului 1960. Lucrările au fost selectate din tablourile studenților din fosta Instituție „Magyar Királyi Mintarajztanoda és Tanárképezde”, Academia „Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola”, redenumit mai târziu Academia „Magyar Képzőművészeti Főiskola”. Cealaltă parte a colecției este constituită din reproduceri realizate de absolvenți. Și-au dorit ca operele de artă a celor mai renumiți maeștri din Europa să fie studiate îndeaproape, în special de către studenți. Evidența pieselor din colecție și numărul acestora este inexact. În anul 1992 Inventarul Oficiului Economic menționează 103 piese, însă acestea reprezintă doar o parte a colecției. Tablourile au îmbobit odinioară pereții școlii, însă după al II-lea Război Mondial au fost înlăturate de pe pereți și până în anii 1980 nu există informații despre acestea. Colecția de lucrări s-a deteriorat progresiv, multe piese s-au distrus sau au dispărut fără urmă. În 1990 au fost mutate din clădirea „Epreskert” în clădirea principală a universității de pe strada Andrassy. Atunci Oficiul Economic a declarat 39 de tablouri, dintre care 8 au fost preluate de Institutul de Restaurare. Din lipsă de spațiu celelalte picturi au ajuns în sala cazanului din pivniță, unde în timpul unei inundații din 1995 au stat în apă pentru un interval de câteva zile.

Ulterior, în 1997 în urma unui furt numărul acestora s-a redus din nou. Prezenta pictură face parte din cele salvate, după cum reiese din eticheta inventarului Academiei de Arte Plastice. Între anii 2001–2009 Departamentul de Restaurare a efectuat restaurarea a șapte picturi.

Renumitul pictor flamand, Anthony Van Dyck, a fost încredințat de către Frederic Henric, Prinț de Orania să realizeze portretul fiului său de 14 ani și a prințesei Mary Stuart de origine engleză în vârstă de 9 ani în ziua căsătoriei lor. Personajele sunt orientate spre privitor, reprezentate în îmbrăcăminte regală, festivă, ținându-se de mâini, accentul punându-se pe inelul prințesei și pe broșa de diamant, ce împodobește rochia, fiind un cadou de la prințul Wilhelm. Ornamentația hainelor și detaliile nu pot fi distinse din cauza depunerilor consistente de praf și murdărie. Fundalul este estompat, distingându-se vag un design interior simplist, în partea stângă este reprezentată o draperie bogat ornamentată, precum și un fragment dintr-o coloană, iar în partea de sus un cer noros.

Pictura originală este proprietatea Muzeului Rijks din Amsterdam și face parte din expoziția permanentă. Pe baza datelor furnizate de muzeu, tabloul a fost achiziționat în septembrie 1798, având dimensiunea de 182,5x142 cm. Dimensiunea reproducerii coincide cu cea a originalului, din acest motiv se poate presupune că pictorul a văzut personal lucrarea originală.

Starea de conservare și analize științifice

Suportul picturii constă dintr-o singură bucată de pânză, cu țesătură relativ grosieră, densă, cu fire de grosime medie, iar pe baza examenului microscopic materialul s-a dovedit a fi in. Pânza era foarte ondulată, din cauza scăderii tensionării.

Liantul stratului de culoare este uleiul. A fost acoperit cu un strat inegal și craclat de vernis, care, după cum reiese din examinarea microscopică a stratigrafiilor a fost aplicat în două straturi. Grosimea și aplicarea straturilor de culoare este foarte diversă. La realizarea fondului și a hainelor artistul a folosit culori în pastă. Examinând secțiunile transversale s-a constatat că pictorul a folosit tehnica „alla prima” (foto 2).

Datorită grosimii reduse a stratului de culoare, în unele zone este vizibilă structura suportului. Exfolierile de diferite tipuri și forme au fost vizibile în mod clar pe suprafața picturii. Cele mai multe exfolieri s-au format pe direcție verticală fiind cauzate de inundația din 1995, moment în care aceasta

¹ Profesori coordonatori: Görbe Katalin DLA habil, Heitler András DLA; profesor consultant: Menráth Péter habil DLA.

a absorbit apă, provocându-se degradări pe jumătatea inferioară a picturii. Astfel straturile de culoare și preparație au devenit rigide și casante, iar aderența lor la suport s-a redus uneori până la pierderea totală a acestora (*foto 3*).

În timpul curățării șasiului am descoperit un text realizat cu grafit, care conține probabil numele pictorului („... József”) și locația („Bajza...Budapest”), însă din păcate, nu am reușit interpretarea cu exactitate a inscripției nici cu ajutorul datelor de arhivă (*foto 4*). Este posibil ca textul să aibă legătură cu Școala de Pictură a lui Benczúr Gyula de pe strada Bajza.

Cu ajutorul fotografiilor efectuate în lumină razantă s-au pus în evidență deteriorările tabloului: cracluri, fisuri cauzate de acțiunea mecanică, leziuni, deformări, exfolieri și desprinderi (*foto 5-7*). În radiație infraroșu au fost observate detalii care cu ochiul liber nu erau vizibile, precum detaliile de pe veșminte sau ornamentația draperiei. Pe fotografiile efectuate în luminescență UV petele întunecate semnaleză deteriorarea și deficitul vernisului. Pe suprafața picturii am găsit teste de curățare anterioare, aici luminescența era mai puternică, deoarece stratul de murdărie era mai puțin consistent.

Prin examinarea la microscop a stratigrafiilor am observat de obicei prezența unui singur strat de culoare. Local au fost identificate acumulări de diferiți pigmenți, aceștia nefiind amestecați uniform, ceea ce confirmă folosirea tehnicii „*alla prima*”. Grosimea straturilor variază între 15 și 170 μm. Pe fiecare probă am observat prezența pigmentului galben în cantități mari (de ex. nori, haine), iar cauza presupusă este că pictorul s-a raportat în momentul realizării reproducerii la lucrarea originală îngălbenită în timp. Pe straturile de culoare se observă cel puțin două straturi de vernis. Din fotografiile în lumină UV se poate deduce că a doua vernisare a avut loc mult mai târziu, deoarece între straturile de vernis s-a despus un strat consistent de murdărie. Pe baza probelor analizate nu au fost vizibile urme de repictare. Pânza a fost preparată în două straturi. Stratul de preparație are o culoare albă, grosimea variază între 20–100 μm. Are o granulație omogenă, cu o suprafață neregulată, stratul inferior urmează structura firelor de pânză. Acest strat conține liant într-o concentrație mai mare decât cel adiacent.

Din analizele microchimice efectuate asupra stratului de preparație, prin efectul acidului clorhidric s-a observat o efervescentă ușoară, astfel s-a dovedit conținutul de carbonat. Materialul de umplură este posibil să fie dolomit. În analiza liantului s-a identificat conținutul de ulei. Pe baza proprietăților microscopice și analizelor microchimice au fost identificați pigmenții: roșu oxid de fier, alb de plumb, albastru ultramarin și galben de plumb. Pe baza analizelor pentru determinarea esenței lemnoase a șasiului s-a determinat ca materialul moldidul (*Picea abies (L.) Karst*).

Intervențiile de restaurare

Anterior intervenției de curățare am efectuat teste de curățare pe diferite zone a picturii cu diferite soluții.

Impuritățile de pe suprafață s-au îndepărtat ușor, stratul de vernis s-a dizolvat rapid, astfel punându-se în evidență culoarea albă a gulerului, nuanța roz gălbuie a carnației, haina roșiatică a prințului. Înainte de a începe procesul de curățare am fixat exfolierile și desprinderile. După o tratare în prealabil a zonelor cu white spirit, fixarea s-a efectuat cu dispersie acrilică apoasă Eurocyl BC 4302² în proporție de 1:1. După înmuierea stratului de culoare desprins, am reatașat desprinderea cu ajutorul unei mistrii, după care am ținut suprafața sub presă cu dale de piatră timp de o zi. După uscarea am încercat să aplatizăm prin călcare (40–45°C) și mai mult straturile de culoare, însă netezimea inițială a suprafeței nu a putut fi restabilită pe deplin.

Această intervenție a fost urmată de îndepărtarea pânzei de pe șasiu. Am aspirat stratul gros de praf de pe verso, după care murdăria rămasă am îndepărtat-o mecanic, cu un bisturiu și radieră moale de polietilenă (Inoxcrom). În zonele în care adezivul acrilic folosit pentru fixare s-a scurs prin pânză, acesta a fost îndepărtat de pe verso după o prealabilă înbibare cu Acetonă cu ajutorul unui bisturiu.

Următorul pas a fost lipirea capetelor firelor de pânză între ele, precum și înlocuirea pânzei în zonele lipsă cu adeziv pe bază de acetat de polivinil impermeabil (Palma Fa) și cu bucăți de pânză preparate, care au fost inserate având în vedere orientarea fibrelor. Apoi am călcat zonele deformate ale pânzei și marginile acesteia peste un strat de hârtie absorbantă ușor umezită, după care pânza a fost ținută sub presă. Această intervenție a fost urmată de o impregnare cu soluție BEVA 371³ diluată cu white spirit în proporție de 3:1. Pentru o stabilizare suplimentară am călcat pictura cu fața în sus pe o masă de vid.

Stratul de vernis, murdăria aderentă (*foto 8*) și adezivul Eurocyl care au curs pe suprafața picturii au fost îndepărtate cu Alkonek⁴ și Celosolv⁵ în amestec de 1:1, iar pe zonele persistente (partea de sus a imaginii) am aplicat și dimetilformamidă. În cele din urmă, am șters suprafața cu terebentină, iar apoi cu o pânză uscată.

Următoarea intervenție a fost chituirea lacunelor. Mai întâi am pensulat cu Palma Fa lacunele mari ale stratului de preparație, pentru o mai bună aderare a stratului de grund. Compoziția grundului consta din 1 parte cretă de munte, 1 parte carbonat de calciu precipitat industrial, gelatină 10% și câteva picături de Palma Fa și de „amestec triplu”.⁶ Am adaptat culoarea noului grund la albul cald al grundului original, estompând albul pur și rece al grundului cu puțină culoare de ulei (*foto 9*). În zonele în care suprafața netedă a grundului ar fi deranjat structura zone-

² Dispersie acrilică, produs belgian, pe baza proprietăților seamănă cu Plextol B 500.

³ Compoziția: copolimer A-C-400 (etilen vinil acetat), rășină cetonică (rășină poli-ciclohexanonă), Cellolyn 21 (phthalat de alcool hidroabietil), parafină (fără ulei, punct de fierbere 65 °C), rășină Elvax (viscozitate medie, cu 32–34% acetat vinil), toluen, benzină.

⁴ Alcool industrial anhidru, compoziția: 98% alcool etilic, 1% metil-acetonă, 1% component necunoscut.

⁵ Etilen-glicol-monoetil-eter.

⁶ O parte rășină damar, o parte terebentină, o parte ulei de in.

lor originale neregulate, am diluat grundul și l-am aplicat prin pensulație, imitând tușele în pastă.

Peste chituirile de mici dimensiuni am aplicat o primă integrare în acuarelă, iar pe chituirile mai extinse cu acrilice. După aceasta, în vederea unei fixări mai bune a chituirilor, am impregnat din nou verso-ul picturii cu BEVA diluat în white spirit în proporție de 1:3.

Marginile originale au fost foarte fragilizate, de aceea pentru remontarea picturii pe șasiu a fost justificată drept consolidare lipirea unor noi margini. Benzile de pânză au avut același tip de țesătură ca și originalul și fire cu grosime similară; acestea au fost umezite și călcate, după care cu scopul de izolare am aplicat peste acestea două straturi de Metylan⁷ amestecat cu Eurocryl, iar după uscare am aplicat o soluție de BEVA de 30% în amestec cu white spirit; astfel solventul de BEVA nu a fost capabil să penetreze tot materialul. Am croit marginile, după care am răsfirat laturile care se află pe partea interioară a picturii, pentru a face o tranziție lină către pânza originală. După aceasta am așezat pictura cu fața în jos pe masa de vid și am călcat îmbinarea benzilor cu pânza originală la 60°C. Pictura a fost montată pe șasiul original solidificat cu pene noi.

După vernisare⁸, integrarea lacunelor a fost efectuată folosind tehnica de integrare mimetică, prin aplicare de straturi subțiri (*velatura*). Culorile folosite la integrarea cromatică au fost culori de ulei cu conținut redus de ulei, pe care l-am folosit amestecat cu vernis și diluat cu white spirit (*foto 10*). După uscare, pictura a fost vernisată prin pulverizare cu un strat protector de vernis acrilic lucios, Talens 114.⁹

Restaurarea ramei¹⁰

Rama este decorată cu frunze de acant și ornamente sculptate și apoi aurite. Prezența aurului a fost confirmată prin testul micro-chimic. Suprafața a fost acoperită cu murdărie aderentă de culoare închisă, compusă din praf și posibil o substanță uleioasă. Rama a fost deteriorată în mai multe locuri, mai ales latura superioară și cea dreaptă verticală. Îmbinările cadrului au devenit instabile; deteriorările au fost cauzate mai ales de umiditate. Sunt prezente în mai multe zone pierderi ale stratului de preparație sau de aur. Pe suprafață au fost vizibile degradări sub formă de abraziuni, fisuri și desprinderi.

Ornamentația era într-un stadiu avansat de degradare mai ales din cauza elementelor de lemn desprinse, așa că restaurarea a început cu fixarea locală a stratului de preparație. Fixarea fragmentelor desprinse s-a efectuat cu

soluție de Eurocryl BC 4302 și apă în proporție de 1:3. Curățarea s-a efectuat cu super-cromofag¹¹ cu conținut de diclorometan, șters la urmă cu white spirit. Fixarea șipcilor desprinse s-a efectuat cu clei de iepure 7% și cu șuruburi. Deoarece cadrul de lemn s-a deteriorat, acesta a fost consolidat cu Paraloid B72.

Pentru completarea lacunelor am preparat un grund dintr-un amestec de clei de iepure 7% și cretă de munte, peste care, drept izolare am aplicat un strat de shellac rubin diluat în Alkonek. Suprafața uscată și izolată a fost pensulată cu bolus roșu cu albuș de ou. Foița de aur¹² a fost aplicată cu alcool. Am lustruit suprafața aurită cu piatră de agat; a urmat antichizarea suprafeței proaspăt aurite. Am aplicat apoi pe suprafață un strat de shellac, iar după uscare un strat de lac de asfalt, iar la sfârșit am șlefuit zonele nou aurite cu o perie din lână de oțel.

Cu această ocazie doresc să mulțumesc profesorilor Departamentului de Restaurare din cadrul Universității de Arte Plastice din Budapesta (Magyar Képzőművészeti Egyetem) pentru posibilitatea de a lucra într-o comunitate de profesioniști și de a acumula noi cunoștințe și competențe.

Fruzsina Bencze

Studentă la Specializarea Conservare și Restaurare
Universitatea de Artă și Design Cluj-Napoca
Tel.: +40-748-076-898
E-mail: benczefruzsina@yahoo.com

LISTA FOTOGRAFIILOR

- Foto 1.* Pictor necunoscut: Portretul prințesei Mary Stuart și a lui Wilhelm al II-lea, Prinț de Orania, fotografie de ansamblu, înainte de restaurare.
- Foto 2.* Proba nr. 6 eșantionat din cer. Imagine sub microscop cu polarizare, 20 x.
- Foto 3.* Detaliu cu mâna prințesei.
- Foto 4.* Inscripția în radiație infraroșu.
- Foto 5.* Detaliu cu fața prințesei în lumină razantă, înainte de intervențiile de restaurare.
- Foto 6.* Exfolierile straturilor de preparație și de culoare, fotografie în lumină razantă.
- Foto 7.* Exfolierile straturilor de preparație și de culoare, fotografie în lumină razantă.
- Foto 8.* Detaliu din timpul curățării.
- Foto 9.* Detaliu din timpul operațiunii de chituire.
- Foto 10.* Pictura restaurată, cu ramă.

Traducere: Fruzsina Bencze

⁷ Granule de metil-celuloză (pH7).

⁸ 1 parte rășină damar (soluție de 25% dizolvată în terebentină) și 1 parte Paraloid B67 (soluție de 25% în whitespirit) folosit în proporție de 1:1, pe care l-am diluat cu 1 parte whitespirit aromatic.

⁹ Compoziție: rășină acrilică, whitespirit, terebentină.

¹⁰ Restaurarea ramei este rezultatul unei munci în echipă, s-a realizat în colaborare cu artistul restaurator de pictură Erdei Gábor și cu studentele din anul IV de la secția de restaurare: Hutóczki Vivien, Orbán Edina, Szokán Erika și Talabér Ágnes.

¹¹ Compoziția: 85% diclor-metan, 10% alcool metilic, 5% component necunoscut.

¹² Dukaten Doppelgold, 23 de carate, fabricat de Blattgoldschlägerei Eri-ch Dungal, Schwechat.